

# ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 բուրլի, կէս տարւանը 6 բուրլ.  
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».  
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ  
(բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են  
իրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

## ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գաղթական հայերի կա-  
նայք և նրանց մատաղ սերունդը. Նամակ Գո-  
րիսից. Ներքին լուրեր. —ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒ-  
ԹԻՒՆ. Գլխավոր ծառը. Արտաքին լուրեր. —  
ԽԱՌԻ ԼՈՒՐԵՐ. —ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. —ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅ-  
ՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Էվէլիսն.

## ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆ ՀԱՅՏԵՐԻ ԿԱՆԱՅՐ ԵՒ ՆՐԱՆՑ ՄԱ-  
ՏԱՂ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Պանդխտութեան հարցով զբաղվել և զբաղվում  
է մեր մամուլը, մեր գրականութիւնը և մանա-  
ւանդ «Մշակը», որի բաղադրովանի դիտո-  
ղութեան կէտերից մէկն էլ պանդխտութեան  
կորստաբեր ընթացքի առաջն առնելն է, ուս-  
տի յոյս եմ տածում, յարգելի խմբագիր, որ  
սոյն յօդուածի մի անկեղծիկ նորոգելի «Մշակում»,  
քանի որ այստեղ չօգտվում է գաղթական հայե-  
րի կանանց և նրանց մատաղ սերունդի կեանքի  
զարգացողութեանն որ աստիճանում, ինչ զրու-  
թեան մէջ գտնվելը: Մեր մամուլը երկար լուսնից  
պանդխտների մասին, չեղանակի հարուածներ  
հասցրեց այդ ազգայնա չարքի պատճառ ու  
նախապատճառ դարձողների սրտին: Վերջին  
ժամանակներում գաղթականները ամէն օր,  
գետնից բուսած սունկի նման՝ աճում են այս  
կողմերում: Կամենալով մեր թոյլ ոյժերով,  
կարողացածին չափ ներկայացնել գաղթա-  
կան հայերի կանանց ու նրանց մատաղ սերն-  
դի մտայնութեան պատկերը, ընթերցողի համբերու-  
թիւնն ենթ թիւնաճում, մեղ թոյլ տալու թիւթն  
դատողութեան մէջ ընկնել և քիչ հեռուց սկսել:  
Մասնէդական աշխարհը գաղթականութիւն ըս-  
տեղեկ, պանդխտութիւն ծննդրեց հպատակ միակ  
քրիստոնէայ հայերի մէջ. նայն մասնէդականու-  
թիւնը բնաբարեց հպատակ աղբերի անհատական  
իրաւունքները, թուլացրեց նրանց հաստատակա-  
մութիւնը: Վաղուց էր լսվում հայ քրիստոնէաների

խուլ բողբոջ մանմտական տիրապետութեան լծի  
դէմ, բայց այդ արդարացի բողբոջը արձագանք չէր  
գտնում... Ռուսաց պետութիւնը առաջինն եղաւ  
որ ուղարկութիւն դարձրեց հայերի վրա: Հայե-  
րի բողբոջը արտայայտվեց մասամբ նրանով,  
որ կարողացաւ եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ  
Տաճկահայաստանից քսան հազար հայ ըն-  
տանիքներ 1828 թ.ին անցան Ռուսաց սահմա-  
նը —Անդրկովկաս: Տաճկաստանի կրթմ թերա-  
կողուց 1779 թ.Ռուսաց կատարին Բ. կայսրու-  
հու հրաւերելով գաղթեցին այժմեան ընդի Նոր-  
Նախիջևանի հայերը. պարսից հալածանքներից  
փախելով Շահ-Աբասի քշած հայերի մնացորդ-  
ները չուցին Հնդկաստան, իսկ Շահ-Աբաս թա-  
գաւորը 1604 թ. իր վարմունքով հայերին Հայաս-  
տանից քշելու ժամանակ Նրասի գետի միւս ա-  
փը, Մար-Արաքսի ալիքներում խեղդելով հազա-  
րաւոր թշուառականներին սոսկալի յիշատակ թո-  
ղեց... Պարսից հալածանքներից փախելու հա-  
մար Ռուս-պարսկական պատերազմից յետոյ, երբ  
1828 թ. քրիստոնէայ միացած հայերին արտօնու-  
թիւն տրվեց գաղթելու պարսից դարձող բըն-  
նութեան երեսից, Պասկևիչի զորավարի առաջ-  
նորդութեամբ և լազարիկի յորդորներով 50  
հազարից աւելի հայ ընտանիքներ էլ թափվեցին  
Ռուսաց հզօր պետութեան գրկը, ոտնակոխ ա-  
նելով պարսից կառավարութեան յարուցած դը-  
ժուարութիւնները գաղթականների հոսանքը դա-  
դարեցնելու դիտմամբ, որը ժամուկ հրամաններ  
ուղարկելով խոյ, Սայմաստ, Մաքու, Թաւրիզ և  
այլ հայաբնակ կենտրոններ, մասնէդական աղ-  
բանակութեանը խտտութեամբ պատկերում էր  
չը գնել քրիստոնէաների անշարժ կայքերը: Հէնց  
այդ գաղթականներից հիմնվեցան մի քանի գիւ-  
ղեր էլ Հին-Նախիջևանի կողմերում, պարսից նոր  
սահմանի մօտ, որովհետեւ վերջինները յոյս ունէին  
իրանց կարողութիւնը Պարսկաստանում մի կերպ  
ձեռք բերելու... Զուր յոյսեր. յիշատակած գիւ-  
ղերի գաղթականները, գլխավորապէս Սայմասից  
եկանները, չը կարողացան կապվել երկրագործու-  
թեան հետ. մի կերպ հաստատվելուց յետոյ  
նորից մի գաւազան ձեռքներին, մի հատ

տոպրակ ուսերին առած, սկսեցին ալիսել Ռու-  
սաստանը մի ծայրից միւս ծայրը. նրանց դուր-  
ծունէութիւնը տարածվում էր ուրիշ պետութեան  
սահմաններում էլ, իսկ վերջին տաս տարիների  
ընթացքում նպատակաւորաբար ու շահաւէտ են  
համարում փոխանակ պանդխտելու, միանգամայն  
ամբողջ ընտանիքով գաղթել. դա իրողութիւն է  
և մեր հասարակութեան մէջ կրկնվող համարեա  
ամենօրեայ երևոյթներից մէկն է կազմում: Ան-  
ցէ՛ք Հին-Նախիջևանից մի վերստաչափ դէպի ա-  
րեւմտահայկական և կը տեսնէք երևան տանող ար-  
քունական ճանապարհի վրա սառնորակ կարկա-  
շանո մի աղբուր. այդ աղբուրի մօտ Նախիջևա-  
նի կողմերի բոլոր պանդխտները, գաղթական-  
ները հրաժեշտի ողջոյն են տալիս իրանց հարա-  
գտանքին, բարեկամներին, ծանօթներին. մայրը  
գրկում է մատաղահաս որդուն, քոյրը եղբորը և  
փոխադարձ արտասուքի կաթիլները հոսում են  
մօտակայ գլղացող աղբուրի նման: Հմարիտ,  
չատ ցաւալի տեսարան է ներկայացնում հեռուց  
մի դիտողի աչքին. և այդ է պատճառը, որ  
տեղացիները անմեղ աղբուրը նոր անունով են  
մկրտել՝ Վալայայ աղբուր՝ կոչելով:

Գաղթականների, շահագործական նպատակով,  
ցրվում են Ռուսաստանի գանազան կողմերը. այ-  
սօր Սիբիրի խորքերումն էլ կան (զուցէ վաղը  
նրանց թողած յիշատակները, կամ լուկ անունը  
մնայ պատմութեան էջերում...), Հնդկաստանումն  
էլ, Աստրախանումն էլ, Ֆրանսիայում, Անգլիա-  
յում, Յունաստանում, Չինաստանում, Աւստ-  
րալիայում, Եգիպտոսում և Հաւայական կղզի-  
ներում Ռուսաստանում գլխավորապէս ցրված են  
հետագայ բարեբանութեան և ստանդարտների. Թիֆ-  
լիս, Վաղարշապատ, Գեօրգիքիսկի, Մոզդուկ, Ար-  
մաւիր, Եկատերինոպոլ, Նովոռոսիսկ, Ալազ, Սի-  
բիրի թերակղզում, Սումին, Բախմուտ, Օդէսա,  
Խարկով, Բոստով, Տաքանոպոլ, Նոր-Նախիջևան,  
Նովոհրատսկ, Կիւիվ, Վրոնչեփ, Գլուբուկ, Շախ-  
տի, Չվերովո, Բորիսովսկ, Պիտաիպոլսկ,  
Ստարոպոլ, Լաբինսկայա, Մայկոպ, Ուստյաբա,  
Լազոսկ, Բատալպաշանսկ, Ելիսաւէպոլսկ, Սա-  
րատով, Բերդանսկ, Յարկին, Աստրախան, Կազան,

Սիմբիրսկ, Սամարա, Բեսարաբիայում, Մոլդա-  
վիայում, Սիբիրում և այլն և, այլն:

Այժմ մոտենը սոյն գաղթականներին, այդպէս  
ասած, ընդհանրական սրբաւայրը, տեսնելը ինչ է  
կատարվում այդտեղ, տեսնելը գաղթած հայի  
կինը Բ՛նչ կրթութեան, ինչ զարգացողութեան  
տէր է, ինչ իղէպներով է ոգևորվում, ինչ ուղ-  
ղութեամբ է կրթում հարազատ զաւակներին, բա-  
րոյական, թէ անբարոյական սերմեր է աճեցնում  
մատաղ սերունդի զգայուն սրտում: Կինը՝ այդ ըն-  
տանիքի սինը, որը զարգացելով չըջաններում  
համեստ պարապմունք ունի, տղամարդի հաւա-  
սար ազատութիւն ունի, մեր գաղթականների  
չըջանում արհամարհված, ստրկացած է. հայ գաղ-  
թականների կանայք բոլորն էլ, առանց բացառու-  
թեան, որ և իցէ կրթութիւն ստացած չեն, ուստի  
կենսակցութեան տարական սկզբունքները ըմբ-  
նելու անկարող հանդիսանալով, հաշտվում են ի-  
րանց ստրկացած դրութեան հետ, հաւատացած  
լինելով, որ կնոջ կոչումը հէնց կին լինելն է.  
ընկնելով շատ անգամ ստրկին յատուկ անբարո-  
յականութեան մէջ՝ կրթել, դաստիարակել մա-  
տաղ սերունդին անձեռնառն են. նա աճում-մեծա-  
նում է արտաքին աշխարհի, և մասամբ էլ ծը-  
նողների վերին աստիճանի զղելի վատթա-  
րացնող ազդեցութեան տակ. սոյն մանուկնե-  
րից պատրաստվում են մարդկային այլանդով  
հրէշներ՝ զուրկ կրօնից, ազգութեան գաղափա-  
րից, մայրենի լեզուից, ազգային առանձնայատ-  
կութիւններից, որոնց միակ փաթեյաձ իղէպը,  
մեծանալով, լինում է նոյնպէս փոք վաստակելը,  
անառակութեամբ, գեղութեամբ պարապելով  
վաստակած փառանք և վաստակուց յետոյ հէշտ  
միջոցների դիմելը նորից դրամ ձեռք բերելու ու  
չատ անգամ արդարադատութեան ձեռքը մատն-  
վելով՝ մղվել ցուրտ երկրներ իրանց ու իրանց  
ծնողների մեղքերը քաւելու հեռու աքորտառե-  
ղից... Կորստաբեր և սև է գաղթականների պատ-  
կերը, որ երեսից էլ նայելու լինէք...

(Կը չարունակվի)

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

## ԷՎԷԼԻՆԱ

Օրը պարզ էր, արեգակը փայլում էր իր ճա-  
նապարհների ամբողջ ոյժով, սակայն մի խիստ  
քաւի էր փչում հարաւ-արեւմուտից և հեռու հօ-  
րից մի վրա երևում էին դեռ ևս փոքրիկ, բայց  
սկ սպառնալի ամպեր: Ահապէս չողենաւ, որը  
կն ժամից յետոյ պէտք է ճանապարհ ընկնէր  
Ջնեովա, ի ճանապարհորդներով, դեռ Նիցցայի  
նաւահանգստից չը դուրս եկած՝ սաստիկ օրօր-  
վում էր կանգնած տեղը... Երևում էր որ ծովը  
չատ անհանգիստ է... Բոլոր ճանապարհորդների  
զենքերի վրա նշմարվում էր անհանգիստ արտա-  
յայտութիւն, նոյն իսկ երկիւղ... Սպասվում էր  
փոթորիկ... Հեռուից, ծովի անսահման ամբողջ  
տարածութեան վրա երևում էին բարձրացող ու  
ցած իշնող անազին ալիքներ, իրանց սպիտակ,  
փրփրաւոր կատարներով, որոնք համ փչրվում,  
անհետանում էին, համ էլ անմիջապէս նորից  
զոյնում...

Ջարմանալի է լինում յայտնի հանգամանքնե-  
րում մարդկային հոգու տրամադրութիւնը... Ու-  
րիշների դէմքերի վրա սաստիկ երկիւղ էր նկար-  
ված սպասվող փոթորիկի պատճառով, իսկ ես  
մի տեսակ բաւականութիւն էի զգում, որ կէս  
ժամից յետոյ կենթարկվեմ ընտելեան արտակարգ  
յուզման...

Մէնտոնա նաւահանգիստ չունէր. կամ պէտք է  
երկարթուրով քննարկ այնտեղ, կամ ծովով մինչև  
Ջնեովա և ապա վերադառնալի: Մէնտոնա երկա-  
թուղով: Ես ընտրեցի վերջին ճանապարհը, որ-  
պէս զի աւելի երկար ժամանակ լինեմ ծովի  
վրա:

Իրաւ ծովը շատ անհանգիստ և նոյն իսկ փո-  
թորկալի էր. քամին հեղհեղեղ սաստկանում էր,  
ալիքները հեղհեղեղ մեծանում, բարձրանում էին  
և սպառնալի էին դառնում, երկիւղը հեղհեղեղ  
ծածկվում էր սև ամպերով, շուտով սկսեց յորդ  
անձրև տեղալ, անազին չողենաւ: մի փոքրիկ և  
թեթեւ նաւակի պէս օրօրվում, վայր ու վայր էր  
թուշում, մերթ բարձրանում էր անազին սարի  
պէս բարձրութիւն ունեցող ալիքի գագաթին,  
մերթ խորասուզվում էր ալիքների խոր ան-  
դունդը...

Ամենքը չողենաւում հիւանդացել էին, ամենքը  
մտել էին կայոտները...

Բացի կապիտանից, նաւաստիներից և ինձանից  
ոչ ոք չէր մնացել չողենալի տախտակամածի  
վրա... Ես անշարժ կանգնած էի տախտակամածի  
պատշգամբի մօտ և երկու ձեռքերովս պինդ  
բռնում էի պատշգամբից... Ալիքները հեղհեղեղ  
բարձրանում էին նաւի տախտակամածից բարձր,  
մի տեսակ միակերպ հաւաքանքով փչրվում էին  
տախտակամածի վրա և ջրով էին ծածկում  
տախտակամածը... Ես ոտքից մինչև գլուխը  
թուշված էի, սակայն յամառութեամբ շարունա-  
կում էի նոյն դրութիւնը պահպանել... Բնու-  
թեան այդ կատաղի յուզմունքը, ներդաշնակվե-  
լով իմ հոգեկան յուզման հետ՝ կարծես մրցում  
էր նրա հետ, մաքառում էր նրա դէմ... Ո՛վ ում

պիտի յաղթէր,—բնութեան ամենահզօր տար-  
րը, թէ մարդկային խոցված, վերաբերված փոք-  
րիկ սիրտը...

Նիցցայից մինչև Ջնեովա մեր չողենաւը հաղի-  
նն ժամում հասաւ: Մենք դուրս էինք եկել ա-  
ռաւօտեան ուժ ժամին, այժմ ժամի հինգն էր ե-  
րեկոյեան: Երբ նաւը մտաւ Ջնեովայի ընդարձակ,  
խաղաղ նաւահանգիստը, ես դեռ չարժանակում  
էի նոյն անշարժ դրութեան մէջ մնալ տախտա-  
կամածի պատշգամբի մօտ... Զանկարծ ես զգա-  
ցի թէ մէկը զարկում է ուսիս.

—A! le jeune homme a été brave, լաւ նա-  
ւաստի կը լինէր, լավից իմ ետեկց: Դա ինձ  
համար կատարելապէս անձանթ, մի կօշտ և ա-  
նախորժ ձայն էր:

Ես յետ նայեցի և ալիամայ ժպտացի. դա մի  
ծերունի, յաղթանդամ նաւաստի էր... Միամիտ  
մարդը չէր կարող հասկնալ թէ ինչ արտակարգ  
հանգամանքներին, ինչ տեսակ հոգեկան տրա-  
մադրութեանն էի պարտական ես, որ սատնա-  
սրտութեամբ և քաջութեամբ դիմանալ կարողա-  
ցայ ծովային սարսափելի փոթորկին...

Ափ իջնելուն պէս ես քաղց զգացի: Մի՞թէ  
կեանքը, աղբիւր ցանկութիւնը այդքան չուտ  
կարող է վերադառնալ դէպի մի անկնդան դար-  
ձած մարդկային արարած, որը դեռ երեկ զգում  
էր իրան՝ մի չարժիւղ դիակ...

Մէնտոնա վաղ առաւօտեան հասնելուն պէս,  
ես հարցրի քրտեղ է իմաստով ընալարանը. ինձ  
անմիջապէս ցոյց տուցին: Փօքրիկ գիւղաքաղա-  
քում իմաստովի ամենքը ճանաչում էին:  
Իմաստով, ինչպէս ես առաջուց հաւատացած էի,

ընդունեց ինձ գրկաբաց. մենք գրկախառնվեցանք  
և համբուրվեցանք: Նա այնքան տալու ունէր, որ  
չը հարցրեց ինձ իմ գալու շարժառիթների մա-  
սին. պարզ էր, որ նա դուշակում էր իմ գալու  
խկական պատճառները... Նա ինքն չէր, որ  
անդադար կրկնում էր ինձ. «Երբ ձեզ գտաւ  
կը զգաւ, եկէ՛ք ինձ մօտ, Մէնտոնա...»

Երբ ես մտայ, նա մնալ նստած էր իր փոք-  
րիկ սեղանատանը և թէյ էր խմում: Նա անմի-  
ջապէս առաջարկեց ինձ մի բաժակ թէյ:  
—Մի՛նչ ես օրը թէյ կը խմեմ ԴՈՒՍՅՈՒՆԵՆ,  
ես կերթամ, կը փոխեմ չորեքս, ասեց նա. իսկ  
եթէ փոքր ինչ ուշանամ, կարող էք մօտնել իմ  
արհեստանոցս և նայել իմ ձիթանկարները... Դա  
ձեզ քիչ թէ շատ կը ցրվի, աւելացրեց նա, թէ է  
ես այժմ մեծ նկարներ չունեմ, այլ միայն փոքրիկ  
էտիւդներ... Առհասարակ, աւելացրեց նա, մենք  
նկարիչներ և դուք դրոշները այդ կողմից մի և  
նոյն մեթոդ ենք գործ դնում, նախ երկար ժա-  
մանակ առանձին առանձին էտիւդներ ենք ա-  
նում, յետոյ միացնում ենք այդ մասնաւոր փոք-  
րիկ արդիւնաբերութիւնները մի մեծ ստեղծա-  
գործութեան մէջ:

Ես վերջացրել էի թէյս:

Քանի մի օր էր արդէն, որ ես ինքս փորձեի  
էի անում իմ հոգեկան դրութեան վրա. այստեղ  
էլ ես ուղեցի փորձի ենթարկել իմ մտաւոր կա-  
րողութիւնները որքան առողջ կամ հիւանդոտ  
դրութեան մէջ լինելը. ես շտապեցի ուղղել քայ-  
լերս դէպի արհեստանոց:

Սակայն աւանդ... Իմաստովի նկարները չը կա-  
րողացան ոչինչ տպաւորութիւն գործել ինձ  
վրա... Ես անկարող էի կենտրոնացնել իմ ուշա-

ՆԱՄԱԿ ԳՕՐԻՍԻՑ

Հոկտեմբերի 5-ին

Մտաւորապէս մի ամիս է, որ Զանգեզուրում անընդհատ անձրևներ են գալիս և ամբողջ հոգեզոգ ծածկված է մութ և խոնավ մառախուղով, այնպէս որ մի ամսվայ միջոցում մենք արեւի երես չենք տեսնում: Տեղացի անձրևների պատճառով գիւղացիները բոլորովին յուսահատվել, տաքնապի մէջ են ընկել: Շատ տեղերում դեռ գիւղացիները իրանց հունձը բոլորովին չեն վերջացրել, օրինակ, Տաթևի գիւղացիների արտերը գտնվելով բարձրաւանդակ սարերի լանջերի վրա, որտեղ քիչ արեւ է տեսնվում և միշտ մառախուղով է պատած լինում, շատ ուշ է հասնում ցորենը. այժմ, միւս տարիների հետ համեմատած, պէտք է գիւղացիները քաղած լինեն իրանց ցորենը, բայց մի կողմից անձնները, միւս կողմից ցորենը և սարերի վրա երեսացող ձիւնը միանգամայն արգելք են դարձել և անելանելի դրութեան մէջ գցել գիւղացիներին: Գիւղացիներից շատերը չեն վերջացրել իրանց կալիւնը, և որպէս զի դիզված ցորենը կալերի մէջ անձրևի տակ չի վաւայ, մենք շատ գիւղերում ականատես ենք եղել, որ ծածկել են ցորենը որը գորգերով, որը կապերով, որը ուրիշ շորերով, աշխատելով այդպիսով պահպանել անձրևից: Միւս կողմից անձրևը պակաս վնաս չէ հասցնում նոր կանաչած արտերին, անձրևի անդադար տեղաւոր արտերի շատ տեղերում փոքրիկ լճակներ կազմակերպելով, փոխելով է ցորենի նոր ծլած մատաղ արմատները: Խաղողը թէ գործիքը և թէ շրջակայ գիւղացիք դեռ չեն քաղել դարձեալ անձրևների պատճառով, որոնք վնասներ են հասցրել և խաղողին. ողկոյցները փոխելով են և սկսում են թափվել: Եղանակը մեզ մօտ կատարելապէս ձմեռնային է:

Ոչ մի տարի Զանգեզուրում այնքան տարածված չեն եղել տարափոխիկ հիւանդութիւններ, որքան այս տարի: Համարեա թէ ամեն մի գիւղում տարածված է վարակիչ հիւանդութիւնը, շատ գիւղերում ծաղիկը, կարմրուկը և քութիւնը միասին են տարածված և բաւական թուով փոքրահասակ երեխաներից զոհեր են տանում: Սեպտեմբեր ամսվայ միջոցում թէ որքան երեխաներ են մեռել հիւանդութիւններից, բերենք օրինակ. միայն Տաթև, Շնչեր, Հայեձոր և Լօր գիւղերում ծաղիկի մեռել են մինչև 100 երեխաներ, Շնչաթաղ և Քիւրդիքէնդ գիւղերում քութիւնից 76 և Դարբաս գիւղում կարմրուկից 9 երեխայ են մեռել: Մեր գաւառում եթէ ճիշդ ստատիստիկական տեղեկութիւններ հաւաքենք, մեռողների թիւը երեք այդքան կը լինի: Բայց որովհետեւ թէ գիւղական տանուտէրները և թէ պոլիցիական պրիստանները շատ անգամ չեն յայտնում թէ վար-

չութիւններ և թէ բժշկական կառավարութեանը, ուստի մեզ համար էլ անյայտ է մնում: Բժշկական միջոցներ այդ գիւղերում ձեռք են առնվում: Պէտք է ասել, որ բժշկական միջոցները, դեղերը այնքան օգուտ չեն բերում, որքան առողջապահական խորհուրդները, գիւղացիներին լաւ հասկացնելով, կամ ինչպէս ասում են, իւրի պէս հարկով ականջներում, թէ ինչպէս պէտք է վարակիչ հիւանդութիւնների ժամանակ պահպանել և կերակրել հիւանդ երեխաներին:

Վերջապէս մեր հայոց ուսումնարանի համար նշանակվեցան հայոց և ռուսաց լեզուի ուսուցիչներ. կանոնաւոր ուսումը սկսվել է արդէն:

\*\*\*

ՆԵՐՖԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այսօր, հոկտեմբերի 10-ին, Թիֆլիսի քաղաքային թատրոնում հայ դերասանական խումբը կը ներկայացնէ «Փոյր թէքէ» կամ «Մենաւան» անունով յայտնի դրաման, 5 գործողութեամբ, հեղինակութիւն կառնելով, թարգմանութիւն Աւանանի: Ներկայացմանը կը մասնակցեն տ.տ. Սիրանուշ, Մելքիսեան, Զաքէ, Փարանձէ, օր. օր. Վարդուհի, Ասլամազեան և պ.պ. Թուրքեան, Պետրոսեան, Արէլեան, Աղայեան, Աբրահամեան, Պարոն-Սարգսեան և Մամիկոնեան: Սկիզբը 8 ժամին երեկոյեան: Տոմարները ծախվում են թատրոնի կասսայում:

Այս օրերս հասաւ Թիֆլիս մի Ֆրանսիացի, պ.պրոֆէսոր Բերկան, (Berquand), որը հիմնել է Մարսէլ քաղաքում կապազոյն երի համար մի դպրոց: Պարոնը մանկութեան ժամանակ ինքն սաստիկ կակաղող է եղել և իսպառ բժշկվել է այդ անախորժ և կենսի մէջ շատ բաներում արդեւ զնոյ խոշոր պակասութիւնից՝ մի ինքնահիմար և գործնական մանկավարժական միջոցով, առանց գործադրելու ոչ դեղեր և ոչ էլ որ և է օպերացիա: Այժմ պ. Բերկան Ֆրանսիական կառավարութեան կողմից ուղարկված է Ռուսաստան, որպէս զի ուսումնասիրէ Ռուսաստանում եղած կակաղողների վիճակը, հաւաքէ ստատիստիկական տեղեկութիւններ այդ բնական պակասութիւն ունեցող անձանց թիւի մասին Ռուսաստանում: Բերկանի դիտարկութիւն ունի հիմնել Ռուսաստանում, օրինակ Մոսկվայում, մի կենտրոնական դպրոց կակաղողների համար: Նա հետաքրքրվում է իմանալ որքան մեծ է Անդրկովկասում էլ կակաղողների թիւը: Կակաղողաց բժշկելու այդ հնարած և գործադրված մանկավարժական մեթոդը վերին աստիճանի հետաքրքիր և ուսանելի է:

ՇԱՀՆԱՋԱՐ հայ-կաթոլիկ գիւղի դպրոցից մեզ

բարբառոյ յանապատի:

Եւ նա մտնելով արհեստանոցը և ինձ այնտեղ գտնելով, իր զուարթ և պարզ ձայնով դիմեց ինձ, առաջարկելով իր հետ մի պոռոյտ անել Մենտոնայի փողոցներում:

— Եւ իմ սովորական առաւօտեան tournée պէտք է անեմ, եկէք, բարեկամ ինձ հետ, դա ձեզ կը հետաքրքրէ:

Մենք զուրս եկանք միասին:

Փողոցի գիւղաքաղաքում իմաստովին ամենքը ձանձաւում էին, ամենքը նրան սիրում էին, ամեն մարդ մի որ և է բանով պարտական էր նրան...

Ահա մօտենում է մեզ մի գեղեցիկաբէր երիտասարդ գեղջկուհի, ուրախ, բաղդաւոր ժպիտը երեսին, նա պինդ սեղմում է իմաստովի ձեռքը, իմաստով բարեխօսել էր նրա ծնողների մօտ, որ չը մեղմին իրանց աղջկան ամուսնացնել իր սիրած երիտասարդի հետ: Նա հիմա բաղդաւոր է: Ահա մի երիտասարդ վրնուր, որը անցնելով մեր մօտով, շտապում է գլուխ տալ ու գէմբի երախտապարտ արտայայտութեամբ սեղմել նկարչի ձեռքը, իմաստով ծախել էր նրա օգուտի իր թանգ նկարներից մէկը և գոյցած զրամը մրտցրել էր պետական զանձարանը, որպէս գրաւական երիտասարդ վրնուրի համար, որն ինքն միջոց չունէր մտցնել պահանջված գրաւականը՝ ամուսնանալու իրաւունքը ձեռք բերելու համար: Ահա մի պատառ կին, որը քիչ է մնում ընկնում է նկարչի գլխի, իր ոսկրացած ձեռքով սեղմում է նրա ձեռքը, ամեն տեսակ օրհնութիւններ է թափում նրա գլխին, իմաստով տարիներ-

ինդրում են յայտնել, որ այդ դպրոցի համար հարկաւոր է մի ուսուցիչ, որը հայերէն և ռուսերէն լեզուներն իմանար և մասամբ էլ գրագրութեան պաշտօն կատարէր գիւղում: Ռոճիկը արժւում է 250-ից մինչև 300 ռուբլի տարեկան: Խնդրում ենք ցանկացողներին շուտով դիմել խմբագրատուն, որովհետեւ Շահնաջար գիւղի տանուտէրը ինքն թիֆլիսում է այժմ և մինչև կիրակի օր կուղկնար մի որոշ պատասխան ստանալ մեզանից: «Մշակի» խմբագրատունը, բացի կիրակի օրերից, ամեն օր բաց է լինում առաւօտեան 10 ժամից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ:

«Нов. Время» լրագրի մէջ կարդում ենք. «Թիֆլիսի «Кавказ» լրագրի հրատարակութեան իրաւունքը եկող 1892 թվից, հիւղ տարի ժամանակով տրվում է գլխավորի պաշտօնաթղ պօրուչիկ իւ. Ն. Միլիտովին: Կառավարութեան հետ կապած պայմանագրի գործութեամբ «Кавказ» լրագրի պարտաւոր է թղթակիցներ ունենալ կովկասեան երկրի բոլոր նահանգներում և չրջաններում. նոյնպէս պէտք է թէ քաղաքական և թէ առեւտրական բովանդակութեամբ թղթակցութիւնների բաժին ունենալ կովկասի սահմանակից արեւելեան պետութիւններից՝ Պարսկաստանից և Թիւրքիայից»:

Վերջին օրերս սկսել են Ռուսաստանի սովատանջ նահանգներից Թիֆլիս գալ ռուս գաղթականների ահազին խմբեր, որոնք քաղաք մտնելուն պէս իսկոյն ցրվում են փողոցներում և ողորմութիւն աղբւսում: Յաւախ է տեսնել այդ կիսամերկ, քաղցածութիւնից կմախք դարձած, մանուկները կրծքին սեղմած թշուառներին:

Ինչպէս յայտնի է, Անդրկովկասի շատ տեղերում կան իրանց մէջ նախկ պարունակող հողեր, որոնք դեռ հետադադարած չեն. այդ պատճառով այս օրերս Պետերբուրգից Թիֆլիս եկաւ լեռնային ինստիտուտի պրոֆէսոր պ. Լիսնկո, որը նախկին տեղերը հետադադարած համար գնում է Բազու:

«Իվէրիա» լրագրից հաղորդում է, որ երգեցողութեան հետ ծանօթ մի քանի վրացիներ դիտարկութիւն ունեն վրաց երէն օպերայի տնային կապիտէ: Օպերայիներին կը մասնակցեն՝ տիկին Ջնէլաձէ, պ.պ. Քորիձէ, Յիւսէլիձէ, Ջիգուրի և այլն: Օպերայիների թարգմանութեանը արդէն ձեռնարկված է: Առաջին ներկայացման համար արդէն թարգմանված է Ֆրանսերէնից Էլմոնդ Օդրանի «La mascotte» երեք գործողութեամբ օպերետը:

Վրաց թատրոնի այժման անմխիթար վիճակը և

րի ընթացքում ամեն օր տաք կերակուր է ուղարկում իր տնից այդ անտէր պառաւին, որի լեռնաբլին մնացել է իր եօթ տարեկան որը թոռն է: Ահա մի ջահիլ կին, մի արհեստաւոր կին, որը հեռուէց արդէն ժպտում է նկարչին ուրախ, բարեկամական, բաղդաւոր երախտազիտութեան ժպիտով, իմաստով մի օր գնացել էր յատկապէս Նիցցա դաւ համար, որ այնտեղից ծանօթ բժիշկ բերէ, ջահիլ կնոյ միակ զաւակին, հրեշտակի պէս սիրուն մանուկին խնդող բնացաւից բժշկելու համար. և երեխան կենդանի մնաց...

Մի խօսքով փոքրիկ Մենտոնայում իմաստով սիրված, յարգված, պատւած, պաշտած էր ամենքը. նա այստեղ կատարում էր և ծրարական քահանայի, և բարեխօսի, և նիւթապէս օգնողի, և խորհրդատուի, և փաստաբանի, և միջնորդի և հովանաւորի դերը: Միջին և ստորին ժողովրդի մարմնացած նախախնամութիւն էր նա... Նա ամեն օր էր անում իր առաւօտեան պոռոյտը, ինչ եղանակ էլ լինէր Մենտոնայում: Եւ ահա նա մտնում է մէկի տունը, միւսի խանութը, երրորդը արհեստանոցը, չորրորդը խորժիթ... Մէկին խրախուսում է, երկրորդին իր կարողութեան չափ նիւթապէս է օգնում, երրորդին օգտաւէ խորհուրդներ է տալիս, չորրորդին դեղ է բերում, հինգերորդին խոստանում է գործը գլուխ բերել, վեցերորդին ծանր վիճակը տեսնելով՝ յանձն է առնում բարեխօսել նրա համար Նիցցայի նահանգապետի մօտ... Նա թէ այստեղ, և թէ Նիցցայում ամեն տեղ յարգված է, ամեն տեղ մօտք ունի:

Բայց ամենից շատ իմաստովի հոգատարութեան

ներկայացումների ժամանակ թատրոնական դահլիճը հասարակութիւնից թափուր լինելու պատճառը բացատրվում է նրանով, որ այժմ վրացիք խմբովին դիմում են Թիֆլիսի քաղաքային նոր դուստայի դահլիճը, ուր չարաթը մի քանի անգամ տեղի են ունենում այնպիսի դուարձալի և ծիծաղալար ժոխարաններ, որպիսիներ երբեք չէ կարելի տեսնել վրաց թատրոնի կօմիական ներկայացումների ժամանակ:

Թիֆլիսում հետզհետեւ աւելի և աւելի են տարածվում տարափոխիկ հիւանդութիւններ, մասնաւոր ծաղիկ և գիֆտ Երիտ հիւանդութիւններ:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Վայեանեան օրիորդաց դպրոցի վարիչները, չը կարողանայով այնպէս տանել գործը, որ կամ թատրոնական ներկայացումներից, կամ նուիրատուութիւններից ստացվող դրամով ծածկէին դպրոցի ծախսերը, այժմ վճռել են կրկնապատկել աշակերտութիւնները ուսման վարձի չափը: Այդ տեսակ կարգադրութեանը չենք կարող, ի հարկէ, համակրել»:

Պարիզում հրատարակվող «Paris» լրագրի հոկտեմբերի 7-ի համարում (նոր տոմարով), լոյս տեսաւ մի շատ հետաքրքիր յօդուած հայերի մասին:

«Էվէլինա» վերնագրով Գրիգոր Արծրունու հոգեբանական էսէյը կը սպաղարկի ընդամենը «Մշակի» 9 համարում: Ուրեմն վէպի սպաղարկ կատարվի հետեւեւ հինգաբլթի օր:

Այսօր, հինգաբլթի օր, կովկասեան կառավարչապետ, գեներալ-ադիւտանտ Շերեմետիով, ուղեւորվում է մի քանի օրով Աբասթուան:

Մեզ հաղորդում են Թեհրանից, որ նորերում ասորիները դարձեալ մի հայ քահանայ սպանեցին Սպաստում: Թեհրան ժամանել է մի հայ-կաթոլիկ վարդապետ, որն աշխատում է Ֆրանսիական դեսպանի միջոցով աղատել այն բանտարկված կաթոլիկ ասորիներին, որոնք մեղադրվում են Մեսրօպ վարդապետի սպանութեան համար:

Մենք տեղեկացանք, որ շուտով պիտի անցնի մեր երկրով Պարսկաստան դնալու համար, ամուսնականացող մի հայ, որն ուղարկված է ամերիկեան հայերից մի շքեղ ուղեւորով, որի մէջ ամերիկեան հայերը իրանց երախտազիտութիւնն են յայտնում պարսից Շահին նրա արդար և մարդասէր վարմունքի համար իր հպատակ հայերի վերաբերմամբ:

դրութիւնս այս կամ այն նկարի վրա... Ես տեսնում էի միայն այլ և այլ սիւնիներ ներկայացնող նկարներ բազմաթիւ շրջանակների մէջ ամփոփված, սակայն ինչ էր նկարների իմաստը, — դեռ ես հիւանդուտ ուղեղս զփուարանում էր որոշել... Մի քանի օր էր արդէն, որ ես լրագիր կամ գիրք վերցնելիս չէի հասկանում կարդացածը. հէնց որ ուղում էի զօռել ուղեղս, անմիջապէս ճակատս և ամբողջ գլուխս սկսում էին քրտնել, աչքերս մթնանում էին, — և ես դէն էի զցում թերթի ու գիրքը... Այդ դրութեան մէջ ինչպէս կարող էի ես ընթերցել նկարի իմաստը: Իմ կրած բարոյական հարուածի հետեւին էր, որ թմրած ուղեղս կորցրել էր արտաքին տպաւորութիւնների ընդունելու իր առաջվայ յատկութիւնը...

Երեւում է որ իմաստով այն աստիճան նուրբ հողեքան էր, որ մտնելով արհեստանոցը, անմիջապէս նկատեց դէմքից իմ մոլորված, չփոփված, յուսահատ հոգեկան դրութիւնս: Ուրիշ նկարիչ կը սկսէր ցոյց տալ իր պատկերները, ձանձրացնել, թէ կուզ հիւանդ այցելուին, իր անվերջանալի բացատրութիւններով, իր սկսէր գովել իր գլուխը, պարծենալ գեղարուեստական աշխարհում իր ունեցած արդարութիւններով...

Իմաստովի պէս մի նուրբ հողեքանի համար բաւական էր երեւի մի հատ հայեացք գցել իմ անտարբեր, հողեկան տանջանքներից անզգայ, գուցէ և ապուշ դարձած դէմքի վրա՝ հասկանալու համար թէ այդպիսի հանգամանքներում ցոյց տալ գեղարուեստական ստեղծագործութիւնները, քացատրել նրանց իմաստը, — կը լինէր. «ճայն

(Կը շարունակվի)



